

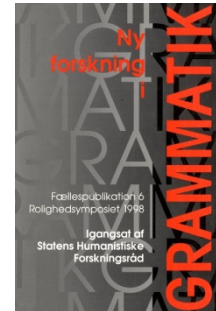
Ny Forskning i Grammatik

Titel: En eller flere? Numerus i dansk og russisk

Forfatter: Jens Nørgård-Sørensen

Kilde: C. Bache, L. Heltoft & M. Herslund (red.).
Ny Forskning i Grammatik 6, 1999, s. 263-284

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Odense Universitetsforlag 1999

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

En eller flere?

Numerus i dansk og russisk

Jens Nørgård-Sørensen

1. Indledning

Som dansker kan man ikke beskæftige sig med russisk uden gang på gang at lægge mærke til, at de to sprog anvender de to numerusformer, singularis og pluralis, forskelligt. Jeg vil indlede med et autentisk eksempel:

Da jeg for et par år siden planlagde en forelæsningsrejse til Moskva, forespurgte jeg min russiske vært, om jeg kunne tage min kone med, og om vi begge kunne blive indlogeret i universitetets gæstefløj. Min vært meddelte, at det godt kunne lade sig gøre, og sendte mig derfor en liste over de oplysninger, jeg skulle levere, for at universitetet kunne udstede en officiel invitation til os begge. Denne liste rummede bl.a. (1).

- (1) – gorod, gde Vy budete polučat' *vizy*.
– by, hvor De vil modtage visa.PLUR
‘– byen, hvor De vil modtage *visum*’

Min russiske kollega tager her udgangspunkt i det forhold, at der skal udstedes to visa; derfor er pluralis den eneste mulighed. Singularis (*viz-u*) ville ud fra omstændighederne have efterladt det indtryk, at det var muligt at udstede et fælles visum til begge – hvilket det som bekendt ikke er!

På dansk har vi derimod singularis. Hvorfor denne forskel? Dette er emnet for nærværende fremstilling.

2. Baggrund

Både i forhold til dansk og russisk er numerus utilstrækkeligt udforsket; måske den mest utilstrækkeligt udforskede grammatiske kategori overhovedet. Dog findes der visse studier, der inddrager numerus i en bredere sammenhæng. Fra et rent formelt synspunkt har man studeret numerus/genus-relationer (Corbett 1991: 154-58, 189-203) samt numerussystemer fra et bredt typologisk synspunkt (Corbett 1994). I relation til russisk er der gennemført formelt-semantiske beskrivelser af numerus/kasus-relationer (Jakobson 1957, Zaliznjak 1967b, Mel'čuk 1983), mens der i forhold til dansk foreligger beskrivelser af hhv. singularis- og pluralisformens forskellige "anvendelser" (Mikkelsen 1975: 157-60, Hansen 1967: 147-59) – dog uden at dette følges op af et forsøg på at beskrive disse formers egenbetydning, dvs. deres invariante indhold.

Herudover kan man kun pege på få velbeskrevne emner med relation til numerus. Disse emner ligger ydermere i kategoriens periferi. For det første findes der beskrivelser af substantiver, der kun har én numerusform (jf. Reformatskij 1960: 391-97, Zaliznjak 1967a: 55-60, Isačenko 1975: 66-80, Mikkelsen 1975: 158-59, Lyons 1977,1: 315-17, Švedova 1980: 471-74, Vinogradov 1986: 135-40, Wierzbicka 1988: 499-560, Švedova & Lopatin 1989: 157-61, Lopatin 1994.), dvs.:

– *Singularia tantum*, hvoriblandt der traditionelt skelnes mellem abstrakta (*had, kærlighed*), kollektiver (*kvæg, vildt, afkom, eng. money*) og kontinua (*mel, vand, jord*).

– *Pluralia tantum*, fx *penge*.

For det andet findes der beskrivelser af såkaldt generiske substantiver (Mikkelsen 1975: 159, Hansen 1967: 153 og 156, Lyons 1977,1: 193-97, Nørgård-Sørensen 1983: 211, Klimonov 1987: 192-93; se også Padučeva (1967: 1484), hvor det generiske udsagn fortolkes som rummende en alkvantor). I relation til generiske substantiver har man talt om neutralisering af såvel numerus som bestemthed, jf. (2a-d).

(2a) Løven er et rovdyr

(2b) En løve er et rovdyr

- (2c) Løver er rovdyr
 (2d) Løverne er rovdyr

Disse fire udsagn er alle generiske, men dette indebærer ikke, at de er synonyme. De er underlagt forskellige grader og typer af restriktioner, hvilket vidner om en underliggende semantisk differentiering (for dansk beskrevet i Hansen 1994). Generiske substantiver har imidlertid ikke direkte relevans for den problematik, der skal behandles i denne fremstilling.

Fælles for *singularia tantum*, *pluralia tantum* og generiske udsagn, der som nævnt er blandt de få velbeskrevne emner med relation til numerus, er, at de repræsenterer et brud på det simple princip, man i almindelighed forbinder med numerus; nemlig at når der er én, anvendes singularis; når der er flere, anvendes pluralis (Klimonov 1987: 190, Zaliznjak & Padučeva 1974 [1997]: 7).

Hele denne problematik skal ses i sammenhæng med det forhold, at der på dansk, russisk og en lang række andre sprog må skelnes mellem to klasser af substantiver (Nørgård-Sørensen (under udgivelse), Hansen 1967: 150, Mel'čuk 1979, Corbett 1994: 203-04, Mehlig 1996: 87):

(i) Substantiver, der benævner et **individ**, forstået som en heterogen størrelse med synlig afgrænsning, fx *stol*, *mand*, *by*, *regering*. Disse substantiver kan kombineres med et kardinaltal og benævnes derfor traditionelt **tællelige** (Hansen 1967: 147, Klimonov 1987: 189).

(ii) Substantiver, der benævner et **non-individ**, forstået som en homogen størrelse uden synlig afgrænsning, fx de ovenfor nævnte eksempler på *singularia tantum* og *pluralia tantum*. Alle *singularia tantum* tilhører denne klasse, mens *pluralia tantum* fordeler sig på de to klasser, jf. fx *bukser*, eng. *scissors*, ru. *san'ki* 'slæde', der benævner individer vs. *penge*, ru. *šč'i* 'hvidkålsuppe', der benævner non-individer. Substantiver af denne klasse kan ikke kombineres med kardinaltal og benævnes derfor traditionelt **ikke-tællelige**, dvs. de benævner non-individer.

I denne fremstilling vil jeg ikke beskæftige mig med de relativt regelmæssige modeller for omklassificering af substantiver fra den ene klas-

se til den anden (Arbatskij 1970, Soboleva 1979 og 1984, Plungjan 1997, Nørgård-Sørensen (under udgivelse)). Uanset eventuelle omklassificeringer vil et substantiv i en given kontekst altid kunne identificeres som en benævnelse af enten et individ eller et non-individ.

Jeg skal alene beskæftige mig med den førstnævnte af de to klasser, dvs. substantiver, der benævner et individ. Mig bekendt findes der kun fragmentariske og rent deskriptive redegørelser for numerusbrugen ved disse substantiver. Her antager man *a priori*, at ovennævnte grundregel for brug af singularis og pluralis (én → singularis; flere → pluralis) har gyldighed. Afvigelser fra denne regel, fx singularis ved distributiv brug som i den danske oversættelse af (1) eller ved inkorporering (*de gav hånd*), behandles implicit som undtagelser; som noget der udløses af særlige faktorer.

Jeg vil i det følgende argumentere for det synspunkt, at pluralis på både dansk og russisk er kategoriens markerede medlem (Stankiewicz 1962: 2, Revzin 1969: 103, Corbett 1994: 207) og dermed den form, der fremkaldes af en særlig faktor. Denne faktor er imidlertid forskellig på de to sprog. Singularis er umarkeret og anvendes derfor til benævnelse af såvel enkeltindivider som flerheder under forudsætning af, at den særlige faktor, der fremkalder pluralis, ikke er til stede. Dette indebærer, at de angiveligt afvigende anvendelser af singularis til benævnelse af flerheder, som vi finder ved distributiv brug og inkorporering i virkeligheden ikke kan betegnes som undtagelser fra nogen grundregel. De repræsenterer ganske enkelt en situation, hvor den pluralisudløsende faktor ikke er til stede. Dette vil blive uddybet i de følgende afsnit.

3. Russisk og dansk pluralis

Hvordan kan man da beskrive denne faktor, der udløser pluralis? Jeg vil allerede på dette sted foregribe min konklusion ved straks at besvare dette spørgsmål i form af en indholdsbestemmelse af numeruskategorien på både dansk og russisk. I modsætning til eksisterende beskrivelser vil denne indholdsbestemmelse være af almen karakter. Det er mit sigte at afdække kategoriens egenbetydning ved at beskrive den markerede forms invariante indhold.

På russisk anvendes pluralis, når der refereres til en **reelt forekommende flerhed** i den benævnte situation. De russiske numerusformer afspejler således indholdskontrasten en/flere direkte. På denne måde kan kategorien siges at svare til den umiddelbare opfattelse af numerus, som blev refereret ovenfor.

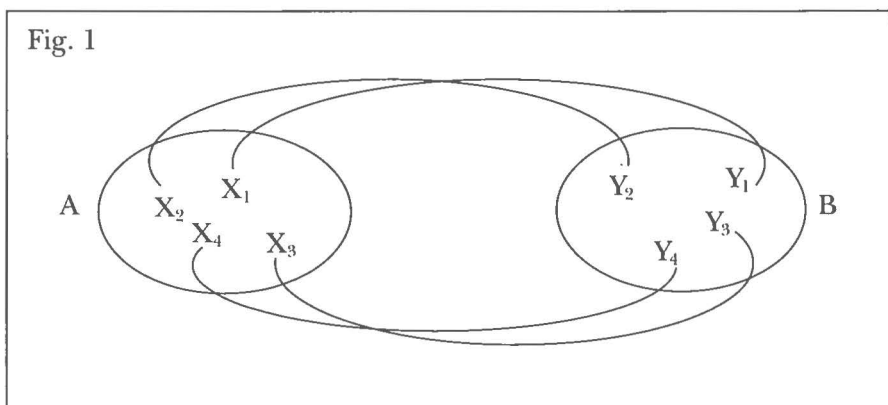
På dansk anvendes pluralis til at introducere en flerhed som **ny information** i relation til den benævnte situation. Dette indebærer, at kun en flerhed, der introduceres for første gang i den pågældende situationsbeskrivelse, udløser obligatorisk pluralis. Flerheder, der blot kopierer en – i situationsbeskrivelsen – allerede introduceret flerhed, gengives normalt med den umarkerede singularisform.

Der er derfor gennemgående færre pluralisformer i en dansk tekst end i en russisk. I en række tilfælde svarer russisk pluralis til dansk singularis, mens det modsatte aldrig er tilfældet.

Denne indholdsbeskrivelse vil nu blive dokumenteret gennem en række kontrastive eksempelanalyser. I (3) - (5) finder vi overvejende pluralis på russisk og singularis på dansk (Mikkelsen 1975: 157-58, Hansen: 1967: 157-59).

- (3) Vse deti seli na *velosipedy* (?velosiped) i poexali alle.PLUR børn.PLUR satte-sig på cykler.PLUR (?cykel.SING) og kørte
‘Alle børnene satte sig op på deres *cykel / cykler* og kørte’
- (4) Učeniki vzjali *karandaši* (*karandaš) i načali pisat’ elever.PLUR tog blyanter.PLUR (*blyant.SING) og begyndte skrive
‘Eleverne tog deres *blyant / blyanter* og begyndte at skrive’
- (5) Vse zakazali *bilety* (*bilet) na poezd? alle.PLUR bestilte billetter.PLUR (*billet.SING) til tog
‘Har alle bestilt *togbillet / togbilletter?*’

I de russiske varianter anvendes pluralis, idet der entydigt refereres til

flerheder. I (3) kan singularis kun fortolkes således, at alle børnene satte sig op på én og samme cykel! (jf. fortolkningen af lignende eksempler – i en anden teoretisk kontekst – i Zaliznjak & Padučeva 1974 [1997]: 13). Hvis der ses bort fra denne perifere fortolkning, er der i alle tre eksempler tale om, at den flerhed, som subjektet refererer til, kopieres i de markerede formers referent.

Ved **kopiering af en flerhed**, der som nævnt foreligger i (3) - (5), forstås en situation som illustreret i fig. 1.

Fig. 1 illustrerer to mængder – hver især bestående af ensartede elementer – der begge er til stede i en og samme situation. I relation til (3) - (5) kan vi lade mængde A repræsentere den mængde, som subjektet refererer til, mens B repræsenterer den mængde, som de kursiverede pluralisformer refererer til. Som fig. 1 viser, skal følgende træk være til stede, for at vi kan tale om kopiering af en flerhed:

- (a) Der er samme antal elementer i de to mængder.
- (b) Hvert element af den ene mængde har relation til et og kun et element i den anden mængde. Med andre ord ordner samtlige elementer sig i par som illustreret i fig. 1.
- (c) Relationerne mellem de parvist ordnede elementer er alle af samme art. Hvis der fx i den pågældende sætning refereres til en handling, som hvert element af A foretager på det element af B, som vedkommende element af A er relateret til, så vil alle disse enkelthandlinger fremstå som én kollektiv handling. Så-

ledes vil den danske oversættelse af (3) med singularis (*cykel*) blive fortolket som refererende til en situation, hvor alle børn på én gang steg på hver deres cykel.

Denne beskrivelse af **kopiering af en flerhed** er en præcisering af den fortolkning, der traditionelt omtales som distributiv (Hansen 1967: 158, Revzin 1969: 107). Som det vil fremgå af nedenstående, er en sådan præcisering nødvendig for en fuld forståelse af numerusbrugen på dansk og russisk.

Som det fremgår af (3) - (5) har fænomenet **kopiering af en flerhed** ingen umiddelbare konsekvenser for numerusbrugen på russisk. På russisk signaleres som udgangspunkt en flerhed obligatorisk gennem anvendelse af pluralis, uanset om den repræsenterer en kopi af en anden flerhed eller ej.

På dansk anvendes den markerede pluralisform derimod til at introducere en flerhed som ny information, dvs. første gang den optræder i den pågældende situationsbeskrivelse, hvilket i (3) - (5) vil sige den pågældende sætning. Hvis der senere i samme sætning refereres til en gruppe elementer, der kopierer den allerede introducerede flerhed, anvendes som udgangspunkt den umarkerede singularisform.

Denne fortolkning bekræftes af en nærmere analyse af (3) - (5), hvor der som angivet kan anvendes både singularis og pluralis på dansk. Den markante forskel mellem de to former består i, at singularis er helt entydig, mens pluralis tillader mindst to tolkninger. Hvis der fx i den danske oversættelse af (3) anvendes singularis (*cykel*), får vi som nævnt entydigt den distributive tolkning: 'hver deres'. Med andre ord kopieres den flerhed, der kommer til udtryk i pluralisformen *børnene*, efter mønstret i fig. 1. Dette udløser ikke pluralis på ny.

Pluralisformen (*cykler*) er derimod flertydig. Den vil blive anvendt, hvis den talende refererer til en situation, hvor enten:

- (i) – nogle af børnene kørte sammen på én cykel (fordi det var tandemcykler, eller fordi nogle sad på bagagebæreren) – eller:
- (ii) – ikke alle tog deres cykler på én gang; fx var situationen den,

at der snart kom ét barn og tog sin cykel, derefter et par stykker til og så videre, indtil endelig alle cykler var væk.

I begge tilfælde etableres en ny flerhed. Der er ikke bare tale om en repetition af den flerhed, der signaleres af pluralisformen *børnene*. I den førstnævnte fortolkning er der tale om forskelligt antal elementer i de to grupper, jf. kriterium (a) ovenfor. I den anden fortolkning kan der godt være tale om samme antal elementer af de to grupper, og disse kan ydermere være parvist ordnede, men til gengæld refereres der til en kæde af handlinger og ikke til én ensartet (kollektiv) handling. Hermed brydes ensartetheden i relationen mellem de etablerede elementpar, jf. kriterium (c).

På dansk giver singularis således en entydig distributiv tolkning, hvilket ikke blot indebærer, at der for hvert element af den ene mængde udpeges et specifikt element af den anden mængde, men også at der er tale om ensartede relationer mellem de parvist ordnede elementer. Mange vil nok mene, at det trods alt også er muligt at foretage en distributiv tolkning af pluralisformerne i (3) - (5) (*cykler, blyanter, togbilletter*). Dette er utvivlsomt korrekt, men det skyldes alene det forhold, at de pågældende kontekster kan siges at favorisere en distributiv tolkning på basis af vores almindelige virkelighedsforståelse (dvs. ud fra forestillingen: hvert barn sin cykel, hver elev sin blyant og hver passager sin togbillet). Forskellen mellem dansk singularis og pluralis bliver først rigtig klar i kontekster, der ikke favoriserer en distributiv tolkning, fx (6).

- (6a) Alle eleverne tog deres *bog* og gik hen og afleverede den på biblioteket
 (6b) Alle eleverne tog deres *bøger* og gik hen og afleverede dem på biblioteket

Singularisformen i (6a) kan kun fortolkes distributivt: Hver enkelt elev tog en og kun en bog. Flerheden, der er signaleret forud i pluralisformen *eleverne*, kopieres.

Med pluralisformen *bøger* i (6b) udtrykkes der intet om, hvor mange bøger den enkelte elev tog. Det mest oplagte er, at de tog forskelligt

antal. Der er ikke tale om kopiering af en tidligere introduceret flerhed, og – hvad der i denne sammenhæng er den væsentligste pointe – det er ikke på nogen måde nærliggende at fortolke (6b) distributivt. Dette hænger sammen med, at denne kontekst i modsætning til (3) - (5) ikke i sig selv favoriserer en distributiv tolkning. Muligheden af en distributiv tolkning af de danske pluralisformer i (3) - (5) må derfor anses for pragmatisk funderet.

I (3), (4) og (6) er det værd at bemærke brugen af det possessivt-refleksive pronomen *deres*, som er pluralis, fordi det kongruerer med subjektet i numerus. Dette gælder uafhængigt af de diskuterede forhold; altså uafhængigt af, hvilken numerus pronomenets syntaktiske overled optræder i. Et dansk syntagma som *deres bog* kan i den rette kontekst således udmærket referere til flere bøger med hver deres ejermand. På russisk kan det tilsvarende syntagma

- (7) ix kniga
 deres.PLUR bog.SING
 ‘deres bog’

– kun referere til en enkelt bog med flere ejermænd, uafhængigt af kontekst. Ganske vist finder man på russisk en begrænset anvendelse af inkorporeret singularis (se nedenfor), men disse singularisformer kan ikke kombineres med possessive pronomener, der på russisk udløser en konkret-referentiel tolkning af det NP, de indgår i.

På basis af de gennemførte analyser er det ikke overraskende, at alle konstruktioner, der logisk involverer flerhed, kræver pluralis på russisk. Jeg vil omtale to sådanne konstruktioner.

Den første konstruktion vi skal se på har form af et NP med mindst to sideordnede adjektiver. Det samlede NP anvendes til at referere til et antal enheder, således at hvert adjektiv specificerer en af disse enheder, jf. (8a-b).

- (8a) datskij i russkij jazyki (*jazyk)
 dansk.SING og russisk.SING sprog.PLUR (*sprog.SING)
 ‘dansk og russisk (sprog)’

- (8b) russkoe i amerikanskoe pravitel'stva (*pravitel'stvo)
 russisk.SING og amerikansk.SING regeringer.PLUR (*regering.
 SING)
 'den russiske og (den) amerikanske regering'

Adjektiverne står her i singularis, fordi de hver især kun knytter sig til en enkelt enhed. Det overordnede substantiv står i pluralis, fordi det refererer til en flerhed. Denne konstruktion behandles af Padučeva (1967: 1482), der imidlertid ikke gør opmærksom på dens sprogspecifikke status. På dansk står substantivet således i singularis, fordi flerheden allerede er introduceret gennem opremsningen af adjektiver.

Den anden konstruktion jeg vil omtale kan beskrives som et NP bestående af et substantiv med et genitivisk attribut, der på sin side består af et substantiv med betydningen 'type', 'slags', 'art' el.lign., hvortil der er knyttet et pronominel eller semipronominel attribut, jf. (9).

- (9a) vsjakogo/raznogo tipa reaktory (*reaktor)
 enhver/forskellig.GEN.SING type.GEN.SING reaktorer. NOM.
 PLUR
 (*reaktor.NOM.SING)
 'enhver type / forskellige typer reaktor'
- (9b) takogo/inogo/podobnogo tipa reaktor.SING
 sådan/anden/lignende.GEN.SING type.GEN.SING reaktor.SING
 'en sådan/anden/lignende type reaktor'
- (9c) takogo/inogo/podobnogo tipa reaktory.PLUR
 sådan/anden/lignende.GEN.SING type.GEN.SING reaktorer.
 PLUR
 'sådanne/andre/lignende typer reaktor/reaktorer'
- (9d) vsjakogo/raznogo/takogo/inogo/podobnogo roda neft'
 enhver/forskellig/sådan/anden/lignende.GEN.SING art.GEN.
 SING
 olie.NOM.SING
 'enhver/forskellig/en sådan/en anden/en lignende slags olie'

I (9a) må det samlede NP nødvendigvis benævne en flerhed. Kun hvis der er flere genstande involveret, giver det mening at tale om '*forskellig type*' eller '*enhver type*'. Det overordnede substantiv (*reaktory*) står derfor obligatorisk i pluralis ved attributter med dette indhold.

Derimod kan såvel en som flere genstande være af ‘en sådan type’, ‘en anden type’ eller ‘en lignende type’. Attributter med dette indhold kan derfor forbindes både med et overled i singularis (9b) og et overled i pluralis (9c).

Endelig skal det understreges, at disse regler ifølge sagens natur kun gælder for individ-benævner, dvs. tællelige substantiver. Hvis overledet er *singulare tantum* og benævner et non-individ, kan alle de nævnte attributter anvendes, jf. (9d).

Et eksempel på, hvordan en sådan konstruktion anvendes, finder vi i (10).

- (10) My posmotreli raznogo vida komp’jutery
vi så forskellig.GEN.SING art.GEN.SING computere.ACC.PLUR
‘Vi så på forskellige typer computer/computere’

Som det fremgår, optræder pluralis på russisk netop ved det substantiv, der reelt benævner en flerhed af individer. Ganske vist vækker en ytring som (10) også en forestilling om en flerhed af typer, men typen præsenteres ikke som havende selvstændig eksistens, men derimod kun som et træk ved en genstand.

På dansk er pluralisformen ikke specielt knyttet til det substantiv, der refererer til den konkrete flerhed i den beskrevne situation. Flerheden introduceres med en pluralisform ved – bogstavelig talt – først givne lejlighed, dvs. hvor den optræder som ny information. I danske konstruktioner, der er sammenlignelige med en russisk konstruktion som (9a), dvs. hvor pluralis på russisk er obligatorisk, er der følgende muligheder:

- (i) De to substantiver har samme numerusform., jf. (11)
- (11a) Svenske og russiske atomkraftværker har *forskellig type reaktor*
(11b) Svenske og russiske atomkraftværker har *forskellige typer reaktorer*

Den dobbelte pluralisform i (11b) kan fortolkes som en form for kongruens (mellem to substantiver!) inden for NP’et.

- (ii) Ved manglende kongruens signaleres flerheden alene ved det første substantiv.
- (11c) Svenske og russiske atomkraftværker har *forskellige typer reaktor* (?forskellig type reaktorer)

Som i (3) - (5) giver singularisformen i (11a) en entydig distributiv tolkning (dvs. én type reaktor på de svenske værker og en anden på de russiske). Der kopieres en flerhed, som er etableret forud ved reference til på den ene side gruppen af svenske værker og på den anden side gruppen af russiske værker. Flerheden består af disse to elementer (egentlig mængder – men mængder kan også opregnes og tælles!). Såfremt der henvises til én type reaktor, der findes på (alle) svenske værker og en anden, der findes på (alle) russiske værker, kopieres denne flerhed i objektet. Den flerhed, der danner grundlaget for kopiering, kan således også etableres ved en opremsning. Subjektets pluralisform i (11a) (*atomkraftværker*) er generisk og refererer således til en helt anden flerhed (*alle* atomkraftværker, der er svenske eller russiske).

Pluralisformerne i (11b) og (11c) er i lighed med tilsvarende former i de danske oversættelser af (3) - (5) flertydige. I kraft af at de etablerer en ny flerhed, åbnes der dels for en pragmatisk baseret distributiv tolkning (idet en sådan tolkning favoriseres af konteksten), dels en tolkning, der går ud på, at der findes mere end to typer reaktorer rundt omkring på de omtalte værker og således ikke blot én type for hvert land.

Såfremt der ved valg af pluralis ikke etableres kongruens mellem de to substantiver i NP'et, vil pluralis alene blive markeret ved det første substantiv, jf. (11c). Dette bekræftes af andre konstruktioner med den modsatte rækkefølge:

- (11d) Svenske og russiske atomkraftværker har *reaktorer af forskellig type*
- (11e) Svenske og russiske atomkraftværker har *reaktorer af forskellige typer*

Igen ser vi, at en ophobning af flere pluralisformer gør udsagnet flertydigt, jf. (11e), der tillader de samme fortolkningsvarianter som (11b).

Et tilsyneladende brud på reglen om pluralis som markør af ny information finder vi i den alternative variant af (11c) (*forskellig type reaktorer*). Denne variant forekommer utvivlsomt i skriftsproget men er næppe et naturligt valg i moderne dansk talesprog.

Som afslutning på vores behandling af dansk og russisk pluralis skal vi analysere et eksempel, hvor antallet af referenter afhænger af fortolkningen.

- (12) On vsegda prazdnoval svoj den' / svoi dni rozdenija
han altid fejrede sin.ACC.SING dag.ACC.SING / sine.ACC.PLUR
dage.ACC.PLUR fødsel.GEN.SING
'Han fejrede altid sin fødselsdag (?sine fødselsdage)'

I (12) er såvel singularis som pluralis helt neutrale på russisk, men de to numerusformer har hver sin tolkning. Singularisformen opfattes som refererende til den dato, dvs. den dag ud af årets 365 (366) dage, hvor den pågældende person har fødselsdag. Med andre ord refererer singularisformen til en enkelt enhed. Pluralisformen opfattes derimod som refererende til personens fødselsdage i forskellige år, med andre ord til en flerhed. Numerus anvendes således helt i overensstemmelse med den tidligere formulerede regel for russisk.

I den danske oversættelse af (12) giver pluralisformen *fødselsdage* nærmest indtryk af, at den pågældende person havde flere fødselsdage om året! Der er under ingen omstændigheder tale om den betydningsskille, vi finder i de russiske varianter. At pluralis på dansk er perifer skyldes, at der tidligere i sætningen er refereret til en enkelt person. Ud fra en almindelig virkelighedsforståelse ved man, at en person har haft flere fødselsdage, én hvert år. Denne flerhed er således allerede etableret fra et pragmatisk-kommunikativt synspunkt og kan derfor kopieres i en singularisform i overensstemmelse med den sædvanlige procedure. Dette medfører, at man som modtager vil forsøge at tillægge pluralis en alternativ tolkning – hvilket som nævnt ikke er særlig oplagt.

4. Inkorporering

En udtømmende beskrivelse af numerus må nødvendigvis omfatte fænomenet inkorporering, jf. (13) - (16) ((14) - (15) citeret efter Šved-ova 1980: 472).

- (13) Vse podnjali ruku / ruki
 alle.PLUR hævede hånd.SING / hænder.PLUR
 'Alle rakte hånden op'
- (14) Priststvjuščie povernuli golovu / golovy v storonu dveri
 tilstedeværende.PLUR vendte hoved.SING / hoveder.PLUR i
 retning døren.GEN
 'De tilstedeværende vendte blikket mod døren'
- (15) Sobaki bežali, podnjav xvost / xvosty
 hunde.PLUR flygtede, havende-hævet hale.SING / haler.PLUR
 'Hundene flygtede med halen i vejret'
- (16) Obe storony nanjali advokata / advokatov
 begge sider hyrede advokat.ACC.SING / advokater.ACC.PLUR
 'Begge parter hyrede en advokat'

På russisk er pluralis et neutralt valg. Som i alle tidligere behandlede eksempler anvendes pluralis til at referere til den flerhed, der logisk set må være til stede i de benævnte situationer.

Singularisformen er her også et neutralt valg i kraft af, at den signalerer inkorporering. Ved inkorporering forstås en situation, hvor verbet indgår en tæt forbindelse med et komplement, således at disse to led tilsammen opnår samme funktion som et verbum. Verbum og komplement benævner i kombination en begivenhed, der har karakter af en specifikation af den begivenhed, som verbet isoleret betragtet denoterer. På dansk kan fx handlingen *købe hus* (bemærk: nøgen form!) fortolkes som en specifikation af handlingen *købe*. Objektet er inkorporeret og benævner derfor et element, der opfattes som integreret i handlingen, smlg. ikke-inkorporerede, referentielle objekter: *købe et hus / huset* (med bestemt eller ubestemt artikel).

Som det fremgår af (13) - (16), implicerer inkorporering en distributiv tolkning (fx meddeles det i (13), at *hver* person rakte *hver* en hånd op). Derimod er det modsatte ikke tilfældet: En distributiv præsentation af en begivenhed udløser ikke nødvendigvis inkorporering. Udover det distributive element forudsætter inkorporering, at komplementets denotat kan opfattes som enten (i) eller (ii):

- (i) – en karakteristisk del af eller tilhører til subjektet (Mikkelsen 1979: 157), fx *hånd* og *hoved* i forhold til mennesker, jf. (13) - (14), *hale* i forhold til hunde, jf. (15) og *advokat* i forhold til parter i en retssag, jf. (16). Singularisformen i (16) opfattes på russisk som talesprogsagtig, hvilket utvivlsomt hænger sammen med, at en advokat ikke opfattes som en ligeså integreret del af en part i en retssag som en hale af en hund eller et hoved af et menneske.
- (ii) – en karakteristisk deltager i den begivenhed, der benævnes af verbet, fx *tørklæde* i forhold til *at binde omkring næse og mund*, jf. (17a) (modifieret variant af eksempel i Vinogradov 1986: 137).

(17a) Ljudi šli obvjazavši nos i rot *platkom*
 mennesker.PLUR gik havende-ombundet næse.ACC.SING og
 mund.ACC.SING tørklæde.INST.SING
 'Folk gik med tørklæde om næse og mund'

I (17a) er der to inkorporerede led, dels det direkte objekt (*nos i rot* 'næse og mund'), dels instrumentaliskomplementet (*platkom* 'med tørklæde'). Inkorporeringen signaleres af singularis. Det er også muligt helt at undlade inkorporering. Begge led vil så stå i pluralis, idet der i den benævnte situation nødvendigvis må være ligeså mange næser, munde og tørklæder, som der er mennesker, jf. (17b).

(17b) Ljudi šli obvjazavši nosy i rty platkami
 mennesker.PLUR gik havende-ombundet næser.ACC.PLUR og
 munde.ACC.PLUR tørklæder.INST.PLUR

Såfremt kun et led inkorporeres, må dette være det led, der i særlig grad kan tjene til at karakterisere og specificere den begivenhed, der

denoteres af verbet, m.a.o. instrumentaliskomplementet, jf. (17c) og den ugrammatiske (17d).

(17c) Ljudi šli obyjazavši nosy i rty platkom
mennesker.PLUR gik havende-ombundet næser.ACC.PLUR og
munde.ACC.PLUR tørklæder.INST.SING

(17d) *Ljudi šli obyjazavši nos.SING i rot.SING platkami.PLUR
mennesker.PLUR gik havende-ombundet næse.ACC.SING og
mund.ACC.SING tørklæder.INST.PLUR

Af eksemplerne fremgår det, at inkorporering på russisk ofte er fakultativ, idet den afhænger af, hvordan den benævnte situation præsenteres. Obligatorisk inkorporering finder man derimod i visse faste kollokationer bestående af et verbum og en præpositionsforbindelse, hvor styrelsens ordaccent "trækkes tilbage" til præpositionen, fx *vyjti iz domu* 'gå hjemmefra', *vodit' zá nos* 'føre rundt ved næsen'. En sådan tilbageberegning af trykket er en entydig markør af inkorporering og blokerer derfor for pluralis i styrelsen, jf. (18) (citeret fra Zaliznjak & Padučeva 1974 [1997]: 8).

(18) Sovetniki nadeli ná nos očki
rådgivere.PLUR tog-på på næse.SING briller
'Rådgiverne tog briller på'

Inkorporering udløser en distributiv tolkning men er i sig selv et snævrere fænomen. Inkorporering forudsætter en fast kollokation af et verbum og et eller flere komplement. Disse benævner samlet en kompleks situation, som repræsenterer en specifikation i forhold til den type situation, verbet i sig selv denotere. Der forekommer derfor ikke inkorporering i sådanne distributive konstruktioner som (1) og (3) - (5), hvor relationen mellem verbum og komplement er tilfældig.

5. Distributive konstruktioner på russisk

Som vi har set i det foregående afsnit, udløser en distributiv tolkning ikke singularis på russisk. Singularis om flerheder forekommer kun ved inkorporering, dvs. i den mere specialiserede konstruktion, hvor

substantivet reelt mister sin referentielle funktion og dermed ikke længere afspejler flerheden i den beskrevne situation direkte.

Til gengæld finder man et par specifikt distributive konstruktioner i russisk. Jeg vil omtale to sådanne konstruktioner. Den første, som er et udpræget talesprogsfænomen, er eksemplificeret i (19).

- (19) Deti vzjali každyj svoju knigu
 børn.PLUR tog hver.NOM.MASC.SING sin.ACC.FEM.SING
 bog.ACC.FEM.SING
 'Børnene tog hver deres bog'

Det væsentlige ved denne konstruktion er, at afsenderen ved at introducere pronomenet *každyj* 'hver', der forøvrigt kongruerer med subjektet i genus, drejer referencen væk fra den flerhed, der er introduceret i subjektet, og fokuserer på et enkelt individ, et enkelt barn. Det distributive element introduceres allerede med pronomenet *každyj*, idet der etableres en ny referenceramme med udgangspunkt i et enkelt individ. Under disse forudsætninger er singularisformen i objektet helt regelmæssig: Den refererer til den ene bog, der tilhører det pågældende barn.

Konstruktioner af lignende type kendes også fra andre sprog, bl.a. dansk. Mere speciel er den distributive konstruktion, som forekommer i (20).

- (20) Vse moi brat'ja kupili po domu v Kopengagene
 alle.PLUR mine.PLUR brødre.PLUR købte *præp* hus.DAT.SING
 i København
 'Alle mine brødre har købt (et) hus i København'

Konstruktionen består af den uoversættelige præposition *po* med styrelse i dativ (eller akkusativ under visse omstændigheder, som ikke er relevante her, jf. Ickovič 1982: 107-09). Som det fremgår af oversættelsen, er den indholdsmæssigt en ren distributiv konstruktion: I (20) meddeles det, at hver bror har købt et og kun et hus i København. Præpositionen udvirker, at der fokuseres på et enkelt hus, hvilket udløser singularis.

Det er værd at understrege, at den russiske konstruktion er neutral i forhold til den distinktion, der kommer til udtryk i de to oversættelser til dansk med hhv. nøgen form og ubestemt artikel. Nøgen form signalerer inkorporering, hvilket indholdsmæssigt involverer et distributivt element ('hver bror sit hus'), men ikke blot dette! Som nævnt ovenfor, er inkorporering forbundet med en supplerende indholdskomponent, dvs. en indholdskomponent ud over den distributive. I tilfældet *købe hus* kan denne indholdskomponent beskrives med parfrasen: 'hus til egen bolig'. I modsætning hertil er formen med ubestemt artikel rent distributiv: Det kan eventuelt dreje sig om et hus til udlejning! Formen med ubestemt artikel har samme brede, rent distributive indhold som den russiske konstruktion i (20).

6. Konklusion

Ovenstående analyser har vist, at numerus er en rent referentiel kategori på russisk. Den relaterer sig til det faktiske antal individer og afspejler dette antal efter princippet: én → singularis, flere → pluralis. Dette harmonerer med teorien om russisk som et virkelighedsbaseret sprog, dvs. et sprog hvis leksikalske og grammatiske strukturer er orienteret mod at afspejle træk ved den benævnte situation direkte (Durst-Andersen 1993: 27-28, se også Durst-Andersen 1995).

Dansk er derimod et modtagerbaseret sprog, idet de grammatiske strukturer og distinktioner er orienteret mod modtagerens formodede opfattelse af den beskrevne situation. Et oplagt eksempel herpå er bestemtheds kategorien, dvs. det obligatoriske valg mellem bestemt og ubestemt form, der netop er determineret af afsenderens formodning om, hvilke informationer modtageren besidder i taleøjeblikket (Nørgård-Sørensen 1983). Den samme skelnen mellem ny og gammel information er afgørende for valget mellem de to fortidige tempus-former, perfektum, fx *har stjålet*, og imperfektum, fx *stjal* (Durst-Andersen 1994: 8, 10, 12).

Analyserne i nærværende fremstilling viser, at dansk numerus har samme overordnede funktion som de to nævnte kategorier. Imidlertid er der også en principiel forskel: Mens der med distinktionerne bestemt/ubestemt og perfektum/imperfektum foretages en skelnen

mellem gammel og ny information på diskursplanet, orienterer numerus sig snævert mod den enkelte situationsbeskrivelse (typisk manifesteret som en enkelt sætning) og udpeger ny og gammel information inden for denne ramme. Går man uden for denne ramme, må flerheden markeres påny, jf. (3').

- (3') Alle børnene satte sig op på deres *cykel*. *Cyklernerne* var gamle og nedslidte (**Cyklen* var gammel og nedslidt)

Rammerne for de tre omtalte grammatiske kategorier er således forskellige, men grundfunktionen er den samme.

Henvisninger

- Arbatskij, D. I. (1970). Formy množestvennogo čisla so znaceniem dli-tel'nosti, protjažennosti. *Russkij jazyk v škole* 6. 71-73.
- Corbett, G. G. (1991). *Gender*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Corbett, G. G. (1994). Systems of grammatical number in Slavonic. *The Slavonic and East European review* 72, Vol. 2. 201-17.
- Durst-Andersen, P. (1993). *Sproglige supertyper*. Del I. *Sprint*. 2. 25-28.
- Durst-Andersen, P. (1994). *Sproglige supertyper*. Del II. *Sprint*. 1. 6-18.
- Durst-Andersen, P. (1995). Mental'naja grammatika i lingvističeskie supertypy. *Voprosy jazykoznanija* 6. 30-43.
- Hansen, E. (1994). Generisk substantiv. N. Jörgensen, C. Platzak & J. Svensson (eds.). *Språkbruk, grammatik och språkförändring. En festskrift till Ulf Teleman*. Lund: Inst. för nordiska språk. 137-44.
- Hansen, Aa. (1967). *Moderne dansk* 2. København: Grafisk Forlag.
- Ickovič, V. A. (1982). *Očerki sintaksičeskoj normy*. Moskva: Nauka.
- Isačenko, Alexander V. (1975). *Die russische Sprache der Gegenwart. Formenlehre*. München: Max Hueber Verlag.
- Jakobson, R. (1957). The relationship between genitive and plural in the declension of Russian nouns. *Scando-Slavica* 3. 181-86. Genoptryk: *Selected writings* II. 148-53.
- Klimonov, V. D. (1987). Estestvennost' i markirovannost' v grammatičeskich formach čisla u imen suščestvitel'nych v sovremennom rus-skom jazyke. *Zeitschrift für Slawistik* 32, 2. 187-204.
- Lopatin, V. V. (1994). Sobiratel'nost' v russkom jazyke. *Rusistika segod-*

nja 3. 34-49.

- Lyons, J. (1977). *Semantics* 1-2, Cambridge: Cambridge University Press.
- Mehlig, H. R. (1996). Some analogies between the morphology of nouns and the morphology of aspect in Russian. *Folia Linguistica* 30. 87-109.
- Mel'čuk, I. (1979). Countability vs. non-countability of nouns in Russian and their lexicographic description. *Papers from the XVth regional meeting of the CLS*. Chicago: Univ. of Chicago. 220-27.
- Mel'čuk, I. (1983). Roman Jakobson and studies of the Russian language. M. Halle (ed.). *Roman Jakobson: What he taught us*. Columbus, OH: Slavica Publishers. 57-71.
- Mikkelsen, Kr. (1975). *Dansk ordføjningslære*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Nørgård-Sørensen, J. (1983). Semantičeskoe sodržanie kategorii opredelennosti. *Scando-Slavica* 29. 209-223.
- Nørgård-Sørensen, J. (under udgivelse). Individuation in Russian: Gender semantics and other issues. P. Kosta (ed.), *Formale Slavistik II*. Berlin.
- Padučeva, E. B. (1967). Dva podchoda k semantičeskomu analizu kategorii čisla. *To honor Roman Jakobson II*. The Hague-Paris: Mouton. 1474-88.
- Plungjan, V. A. (1997). Vremja i vremena: K voprosu o kategorii čisla. N. D. Arutjunova & T. E. Janko (eds.). *Logičeskij analiz jazyka. Jazyk i vremja*. Moskva: Indrik. 158-69.
- Reformatskij, A. A. (1960). Čislo i grammatika. *Voprosy grammatiki. Sbornik statej k 75-letiju akademika I. I. Meščaninova*. Moskva-Leningrad: AN SSSR. 384-400.
- Revin, I. I. (1969). Tak nazывaemoe "nemarkirovannoe množestvennoe čislo" v sovremennom russkom jazyke. *Voprosy jazykoznanija* 3. 102-09.
- Soboleva, P. A. (1979). Leksikalizacija množestvennogo čisla i slovoobrazovanie. V. P. Grigor'ev (ed.). *Lingvistika i poetika*, Moskva: Nauka. 47-85.
- Soboleva, P. A. (1984). Čislo suščestvitel'nych kak grammatiko-slovoobrazovatel'naja kategorija. N. J. Švedova (ed.). *Russkij jazyk. Funkcionirovanie grammatičeskich kategorij. Tekst i kontekst*. Moskva: Nauka. 66-

75.

- Stankiewicz, E. (1962). The singular-plural opposition in the Slavic languages. *International Journal of Slavic linguistics and poetics* V. 1-15.
- Švedova, N. J. (ed.) (1980). *Russkaja grammatika* I. Moskva: Nauka.
- Švedova, N. J. & V. V. Lopatin (eds.) (1989). *Krathkaja russkaja grammatika*. Moskva: Russkij jazyk.
- Vinogradov, V. V. (1986). *Russkij jazyk* (izdanie tret'e). Moskva: Vyššaja škola.
- Wierzbicka, A. (1988). *The semantics of grammar*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Zaliznjak, A. A. (1967a). *Russkoe imennoe slovoizmenenie*. Moskva: Nauka.
- Zaliznjak, A. A. (1967b). O pokazateljax množestvennogo čisla v ruskom sklonenii. *To honor Roman Jakobson* III. The Hague-Paris: Mouton. 2328-2332.
- Zaliznjak, A. A. & E. B. Padučeva. (1974). O kontekstnoj sinonimii edinstvennogo i množestvennogo čisla suščestvitel'nyx. *Informacionnye voprosy semiotiki, lingvistiki i avtomaticeskogo perevoda* 4. Citeret fra genoptryk: *Semiotika i informatika* 35, 1997. 7-14.

